

XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİ METODİKASI
МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ
METHODOLOGY OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES

UOT 372.881.111.1

Günəl Kərim qızı Hacıyeva
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının
İ.Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun Monitoring
və linqvistik təhlil şöbəsinin elmi işçisi
E-mail: gunel_sm@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0002-4940-0238>
[https://doi.org/10.69682/arti.2025.92\(2\).181-184](https://doi.org/10.69682/arti.2025.92(2).181-184)

İNGİLİS DİLİNİN TƏDRİSİNDƏ YUXARI KURS TƏLƏBƏLƏRİNİN NİTQLƏRİNDƏ
İDİOMATİKLİK VƏ AUTENTİKLİK MƏSƏLƏLƏRİ

Гюнель Карим гызы Гаджиева
Научный сотрудник отдела Мониторинга и лингвистического анализа
Института Языкознания им. И. Насими Национальной Академии
Азербайджанской Республики

ВОПРОСЫ ИДИОМАТИЧНОСТИ И АУТЕНТИЧНОСТИ В РЕЧИ СТУДЕНТОВ
СТАРШИХ КУРСОВ ПРИ ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

Gunel Karim Hajiyeva
researcher of department of Monitoring and linguistic analysis
of the Institute of Linguistics named after I. Nasimi of National Academy
of the Republic of Azerbaijan

ISSUES OF IDIOMATICITY AND AUTHENTICITY IN THE SPEECH
OF SENIOR-COURSE STUDENTS IN ENGLISH TEACHING

Xülasə. Məqalə dil fakültələrinin yuxarı (III-IV) kurslarında ingilis dilinin tədrisi prosesində idiomatik ifadələrin autentik materiallarla mənimsədilməsinin üstünlüklərini təqdim edir. İngilis dilinin öyrədilməsinin səmərəliliyinin ilkin şərtlərindən biri bu dili dildəşiyicilərinin öz dilindən eşitmələridir. Tədrisdə autentik materiallardan istifadə tələbələrin dildəşiyicilərinin tələffüzünə, intonasiasına, danışq sürətinə və üslubuna bələd olmaları üçün yardımçı vasitədir. İdiomların tədrisi isə tələbələrin obrazlı və ifadəli nitq vərdişlərinə yiyələnmələrinə, ekspressiv kommunikativ kompetensiyaya malik olmalarına bilavasitə zəmin yaradır.

Açar sözlər: idiomlar, ekspressiv ifadə vasitələri, autentik mətnlər, dildəşiyiciləri, dilin təbii mənzərəsi

Аннотация. В статье представлены преимущества усвоения идиоматических выражений аутентичными материалами в процессе преподавания английского языка на старших (III-IV) курсах языковых факультетов. Одним из предпосылок эффективности обучения английскому языку является то, что носители этого языка слышат его со своего родного языка. Использование аутентичных материалов в обучении является вспомогательным средством для студентов, чтобы они были знакомы с произношением, интонацией, скоростью и стилем речи своих носителей языка. А обучение идиомам создает непосредственную основу для овладения учащимися навыками образной и выразительной речи, приобретения выразительной коммуникативной компетенции.

Ключевые слова: идиомы, выразительные средства выражения, аутентичные тексты, носители языка, естественный облик языка

Abstract. The article presents the advantages of mastering idiomatic expressions with authentic materials in the process of teaching English in the senior (III-IV) courses of language faculties. One of the main prerequisites for the effectiveness of teaching English is that native speakers hear this language in their language in their own language. The use of authentic materials in teaching is an auxiliary tool for students to become familiar with the pronunciation, intonation, speaking speed and style of native speakers. The teaching of idioms directly creates a basis for students to acquire figurative and expressive speech habits and have expressive communicative competence.

Keywords: idioms, expressive means of expression, authentic texts, native speakers, natural shade of language

Modernləşmiş ingilis dilinin öyrənilməsinə maraq durmadan artır. Bu, tamamilə təbii proses kimi müasir dünyamızda universal ünsiyyət vasitəsi olub ingilis dilinə sosial tələbatın göstəricisidir. İngilis dilli ölkələrin dünya iqtisadiyyatında – texnoarenada, infoarenada və bir sıra başqa sahələrdə tutduqları qabaqcıl yerlərinə görə bu dilin özünəməxsus çəkisi qorunur.

Dünya dilləri arasında kifayət qədər nüfuzə malik olan bir dilə – ingilis dilinə yiyələnmək istəyən tələbələrımız yalnız onun öyrənilməsi ilə kifayətlənməməlidirlər, eyni zamanda çoxsahəli kommunikasiyaya hazır olmalı, müxtəlif kateqoriyalı mövzularla bağlı bu dildə rahatlıqla söhbət qurmağı bacarmalıdırlar. Bu baxımdan, müəllimlərin üzərinə düşən ən mühüm məsələ tələbənin öz fikrini ingilis dilində səlis, asanlıqla ifadə etməsi bacarığının formalaşdırılmasıdır.

Dilöyrənmənin ilkin mərhələsində linqvistik aspekt həm şifahi, həm də yazılı nitq üçün keçərli olsa da, dilin üslubi məqamları qrammatik qaydalar və yeni sözlər üzərində deyil, məhz kontekst daxilində və situasiyada öyrədilməlidir. Yalnız bundan sonra tələbələr ingilis dilində danışılanların, xüsusilə, obrazlı ifadə vasitələrinin – idiomların kontekstual-situativ mənalarının başa düşülməsi ilə real ünsiyyət vərdişlərinə, yəni idiomlardan istifadə bacarıqlarına yiyələne bilərlər.

Dil fakültələrinin yuxarı (III-IV) kurs tələbələrinin sözügedən bacarıqlara yiyələne bilmələri üçün aşağıdakı məsələlərin diqqətə alınmasını vacib sayırıq:

- İdiomların tədrisində elmliliyə (həyati fakt və hadisələrə) əsaslandırılma;
- İdiomların tədrisində əyaniliyə (konkret hadisələrlə bağlı ümumişləklilik) əsaslandırılma;
- İdiomların tədrisində sistematikliyin (bəza biliklərə istinad edilməsi ilə, yeni biliklərin ardıcılıqla öyrənilməsi) quruluşu;
- İdiomatik materialların seçilməsində tərbiyəvilik (məzmunun ədəb, davranış qaydaları

əsasında seçilməsi) konsepsiyasının nəzərə alınması;

- İdiomatik materialların inkişafetdirici (məzmun dairəsi dolğun, əhatəli) xüsudə olması;

İngilis dili idiomlarla zəngin bir dil olduğundan bu tip ifadələrin tədrisi prosesində aşağıdakı prinsiplər əsas götürülməlidir:

- İdiomların mənimsənilməsinə dərin maraq və intellektual stimulyasiyanın formalaşdırılması;

- İngilis idiomlarının öyrədilməsi çərçivəsində dilə müsbət fikrin formalaşdırılması, mədəni və sivil dəyərlərə rəğbət hissinin aşılması.

İdiomlar obrazlı, emosional, ekspressiv ifadə vasitələri olub hər hansı bir hadisəyə, əşyaya subyektiv, məqsədyönlü, məntiqi-fəlsəfi və estetik münasibətini ifadə edir, nitqimizə rəngarənglik qatır, təsiretmə xüsusiyyətinə malik olub kommunikasiya zamanı aktuallaşdırma, gücləndirmə, effektivləşdirmə funksiyasını icra edir.

Hər bir xalqın müxtəlif tarixi-sosioloji, tarixi-ənənəvi dövrlərini əhatə edən, həmin xalqın “mədəni yaddaş”ı hesab edilən ekspressiyalar nəinki keçmiş, hətta indiki dövrdə də insan həyatının, demək olar ki, bütün sahələrini və mərhələlərini, fəaliyyət istiqamətlərini özündə ehtiva edir. Məsələn:

“When we took over the hotel five years ago, the business was **on the rocks** (in serious difficulty). The economy was doing badly and people **were giving** luxury hotels like ours a **wide berth** (avoiding). The previous owners had decaded to **cut and run** (avoid a difficult situation by leaving suddenly), but we loved the place and were sure we could make a go of it. We **battered down the hatches** (got ready for a difficult situation by preparing in every way possible) by cutting costs as much as possible and did all we could to **run a tight ship** (control a business or organisation firmly and effectively). Holidays and any other luxuries for our own family **went by the board** (were

abandoned) for two years. However, we managed to **weather the storm** (survive difficult times) and are now **making good headway** (making good progress). We have lots of major bookings **in the offing** (likely to happen soon) and are confident of making excellent profits this year [5, p. 34].

Zəngin çalara malik idiomlardan dil resusları kimi gündəlik söhbətlərdə, mediada, mətbuatda, bədii ədəbiyyatda, qeyri-formal, hətta formal yazıda belə tələbələr istifadə edə bilirlər. Bu tip materiallar tələbələri real dil kontenti ilə yaxından tanış edir. Məsələn: "Formal writing":

"A recently published Ministry of Education document **points the way** (suggests how something might be done in a better way) to more teaching of languages at primary schools. This document **sets the stage** (makes something more likely to happen) for radical changes in language teaching. However, this **begs the question** (causes you to ask a particular question) as to how enough teacher will be found to teach second languages to young learners. Some changes in teacher training are about to be **set in motion** (started), and it is hoped that these will **open the door to** (let something new start) more successful language teaching [5, s.86]."

Sanballı nitqin qurulması üçün fikirlərin sisteməli quruluşu, rabitəli uzlaşması zəruri şərtədir. Əlbəttə, burada bitməmiş cümlələrdən, natamam kəlamlardan, yarımçıq frazalardan söhbət gedə bilməz. Fikirlərin nitqdə müvafiq qaydada düzülüşü kontekstindən asılı olmayaraq müəyyən bir mətnin formalaşması qaydasıdır. Ümumiyyətlə, istər xüsusi nitq vasitəsilə, istərsə də ümumi dillə bir fərddən digər fərdə ötürülən fikirlər özlüyündə bir mətn təşkil edir. Fərd tərəfindən danışılanların qavranılması üçün mətnə ehtiyac duyulur. Mətni təşkil edən cümlələr nitqdə bir-birini izləyərək semantik bağlılıq yaradır. Mətn daxili cümlələr kontekst yaradaraq danışanın fikirlərinin məğzini ortaya qoyur. Fərdin sistemləşdirilmiş dil materiallarından ibarət, yəni nitq fəaliyyətinin nəticəsi olan mətnin müşahidə olunması lingvistik hadisə hesab olunur.

Mətnlər elə tərtib edilməlidir ki, onlar ingilis dilinin tədrisinin məqsədlərindən biri hesab edilsin, burada yeni metod və priyomlardan geniş istifadə olunsun. "Mətn müxtəlif qrammatik, semantik, sintaktik strukturlu cümlələrdən ibarət olur. Mətnin ən az iki cümlədən ibarət olması

vacibdir. Əgər cümlə ayrılıqda bitmiş bir fikri ifadə edərsə, baş vermiş hadisənin məğzini açma bilmir. Hadisənin təfəssilatı üçün genişlənmə lazımdır ki, bu da mətn daxilində baş verir və hər bir sonrakı cümlə özündən əvvəlki cümləni izah edir" [2, s.83-84].

Mətn kommunikasiya vasitəsi və lingvistik baxımdan bir ünsiyyət prosesi kimi geniş kontekstin koqnitiv, kommunikativ, sosiomədəni qanunları vasitəsilə ərsəyə gəlir. Mətn özlüyündə bu kimi funksiyaları yerinə yetirir:

- Mətn informasiya daşıyıcısıdır, adresant və adresat arasında ünsiyyət yaradır, eyni zamanda auditoriyaya yönləndirilmiş məlumat funksiyasını realizə edir;

- Auditoriya ilə sosial-mədəni təcrübə arasında bir ünsiyyət vahididir;

- Mətn oxucunun və ya dinləyicinin özü ilə ünsiyyəti reallaşdırır, onunla aktiv dialoqa daxil olur;

- Mətn şəxsiyyətin yenidənqurulması, özünüdərk, intellektual səviyyəsinin yüksəldilməsinə bilavasitə köməklik göstərir.

Bir çox alimlər tərəfindən aparılmış silsilə təhlillərə əsasən, aşağıdakı qənaətlərə gəlik:

- Mətn kollektivin, eyni zamanda natiqin və ya müəllifin daxili aləmini izhar edir, onun fərdiliyini üzə çıxarır;

- Mətn vasitəsilə dinləyici natiqlə, oxucu müəlliflə, bir xalq başqa bir xalqla sanki ünsiyyət qurmuş olur;

- Mətn həm təbii-tarixi situasiyanın, həm də cari sosial situasiyanın elementi rolunu oynayır.

Təqdim edilən məqalə ingilis dili dərslərində idiomatik ifadələrin tədrisi məsələlərini və autentik mətnlərin (materialların) rolunu araşdırır. "Autentik mətn" dedikdə, dərhal fikrimizə orijinal mətn, yəni orijinal dil materialları gəlir. Autentik mətnlər məxsus olduğu dilin təbii mənzərəsini təcəssüm etdirən – səs (orfoepik norma) və yazıdan (orfoqrafik norma), söz və söz birləşməsindən (leksik norma), qrammatik quruluşdan (dil üslubu və qaydaları), müxtəlif üslub və ifadə vasitələrindən (dil bədii xüsusiyyətləri; nitq vasitələrindən istifadə üsulları) ibarət bir sistemi ehtiva edir. Autentik mətn öz orijinal strukturu ilə situativ (şəraitin ekstralingvistik elementləri olan) nitqin, o cümlədən dialoji və monoloji nitqin mənaca bitkin hissəsidir. Kamal Abdullayevin təbirincə söyləsək, "mətn resipiyent (danışqı aktı zamanı informasiyanı

qəbul edən tərəf) tərəfindən semantik informasiyanı alma prosesində əsas faktor kimi çıxış edir”sə [1, s.191], autentik mətnlər də dildəşiyicilərinin real dil mənzərəsini təcəssüm etdirir.

Yuxarı kurs tələbələrinin ingilis dili dərslərində qazandıqları bilik və bacarıqları praktik ünsiyyət müstəvisinə köçürmək, fikirlərində tutduqları fəaliyyəti ingilis dilində sərbəst və səlis nitq aktına asanlıqla transfer etmələri üçün tədrisdə onların dilə yiyələnmə imkanlarını genişləndirmək lazımdır. Tələbələrin nitqlərinin autentiqliyini təmin edilməsi məqsədilə ingilis dili dərslərinin təşkili prosesində autentik materiallardan istifadə diqqətdə saxlanılmalıdır. Bu məsələdə tələbələrin maraq və tələbatları mütləq nəzərə alınmalıdır.

Autentik mətnlər dildəşiyicilərinin nitq tərzini, danışq formalarını, üslubi xüsusiyyətlərini, ünsiyyət münasibətlərini bilavasitə nümayiş etdirməsi baxımından yuxarı (III-IV) kurs tələbələrində kommunikativ səriştənin inkişaf etdirilməsi və təkmilləşdirilməsi prosesində səmərəli vasitədir. Autentik mətnlər vasitəsilə idiomların tədrisi yuxarı (III-IV) kurs tələbələrinin ekspressiv kommunikativ səriştələrinin inkişafı üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Müxtəlif iş müsahibələrində, konkurslarda, konfranslarda, xarici səyahətlərdə, bir sözlə, ingilis dilli bütün mühitlərdə idiomatik ifadələrlə zəngin autentik mövzular vasitəsilə öyrənilənlərin tələbələrin yardımına yetməsi tədrisin faydalılığının və səmərəliliyinin

yüksək göstəricisinin əksidir. *“Autentik materialların dərsləklərlə müqayisədə daha çeşidli olması bu materialların üstün cəhətlərindəndir”* [3, s.73].

İngilis dilini tədris edərkən tələbələrin ümumi dünyagörüşünün, eyni zamanda mədəni-elmi, yəni intellektual səviyyəsinin artırılması üçün ingilis dilinin idiomlarının məhz autentik mətnlər vasitəsilə tədrisinə əhəmiyyət verilməlidir. Əlbəttə, bunun üçün öncə tələbələrin təhsil pilləsi, dil biliyi səviyyələri diqqətə alınmalıdır. İdiomların autentik mətnlər vasitəsilə tədrisi tələbələrin şifahi nitq bacarıqlarının obrazlı inkişafına əhəmiyyətli töhfə, yüksək effektivlik verə bilər.

Problemin aktuallığı. Kommunikasiya prosesi zamanı tələbələrin real dil mühitində təbii və daha sərbəst ünsiyyət qurmaları, o cümlədən kommunikativ səriştəyə daha yüksək səviyyədə yiyələnmələri üçün idiomlarla zəngin autentik materiallardan tədrisdə istifadə nəzəri bilikləri real həyat hadisələrinə köçürməyə və tətbiq etməyə imkan yaradır.

Problemin elmi yeniliyi. Dil fakültələrinin yuxarı kurs tələbələrində ingilis dilində ekspressiv nitq vərdişlərinin inkişaf etdirilməsi baxımından idiomların autentik materiallar vasitəsilə tədrisi olduqca əhəmiyyətlidir.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. İngilis dilinin tədrisində yuxarı kurs tələbələrinin nitqlərinin idiomatikliyi və autentiqliyinin təmin edilməsi onlara real dil mühitində dildəşiyicilərinə asanlıqla anlamağa, eyni zamanda ekspressiv, obrazlı ünsiyyət qurmalarına rəvac verir.

Ədəbiyyat

1. Abdullayev, K. Azərbaycan dili sintaksisinin nəzəri problemləri. -Bakı: Maarif, – 1999. -281 s.
2. Qurbanova, L. Dildə fonetik və fonoloji mənimsəmə və interferensiya hadisəsi (İngilis və Azərbaycan dillərinin materialları əsasında. -Bakı, 2016. -208 s.
3. Məhərrəmli, A. Azərbaycan təhsil sistemində autentik materiallardan istifadənin mövcud vəziyyəti // – Bakı: Azərbaycan məktəbi, – 2024. № 4, – s. 69-77.
4. Harmer, J. The Practice of English Language Teaching. Longman. Third Edition. Completely Revised And Updated, – 2001. -370 p.
5. O'Dell, F., McCarthy, M. English Idioms in Use. Advanced. Cambridge University Press, – 2010, – 185 p.
6. Seidl, J., McMordie, W. English Idioms. Fifth edition. Oxford University Press., – 1988. - 267 p.
7. Trask, R.L., Mayblin, B. Linguistics (A Graphic Guide). UK, -2000. -177 p.

Redaksiyaya daxil olub: 17.03.2025.